

ROUZ TREMEJN PUTOVANJE KUĆI

Prevela
Aleksandra Čabraja

 Laguna

Naslov originala

Rose Tremain
THE ROAD HOME

Copyright © Rose Tremain 2007

Translation Copyright © 2010 za srpsko izdanje, LAGUNA

„Kako da živimo bez svog života?“
Džon Stajnbek: *Plodovi gneva*

Brendi i Dejvidu Rejdu,
s najtoplijom ljubavlju

1.

Cigarete za pamćenje

Lav je odabrao sedište sasvim pozadi u autobusu i seo sklopčan kraj prozora, zagledan u zemlju koju je napuštao: polja sunco-kreta sparušena suvim vetrom, farme svinja, kamenolome i reke i divlji luk što raste kraj puta.

Bio je u kožnoj jakni i farmerkama, kožnu kapu natukao je na oči, lepo lice bilo mu je posivelo od pušenja, a u ruci je stezao staru crvenu maramicu i zgnječenu kutiju ruskih cigareta. Uskoro će napuniti četrdeset tri godine.

Pošto su prešli nekoliko kilometara a sunce izašlo, Lav izvadi cigaretu i stavi je u usta, na šta žena do njega, bucmasta i uzdržana, s mladežima nalik na flekice od blata po licu, odmah reče: „Izvinite, u ovom autobusu je zabranjeno pušenje.“

Lav je to znao još pre nego što su pošli, i pokušao je da se duhovno pripremi za tu dugu agoniju, ali čak i nepripaljena cigareta pruža nekakvu utehu – to je nešto za šta se može uhvatiti, nešto što obećava – te je sad mogao samo da klimne glavom, tek da pokaže ženi kako je čuo šta je kazala i uveri je da neće stvarati nevolje; jer tako treba da presede pedeset i više sati, jedno kraj drugoga, svako sa svojim bolovima i snovima,

poput bračnog para. Slušaće jedno drugome hrkanje i uzdahe, mirisati hranu i piće koje su poneli, uočiti hrabrost i kukavičluk onog drugoga, povremeno razgovarati. A zatim, kasnije, kad konačno stignu u London, verovatno će se rastati gotovo bez reči i pogleda, odšetati u kišno jutro, svako za sebe, da započnu novi život. Lav pomisli kako je sve to čudno ali neophodno, i kako mu to već govori nešto o svetu u koji putuje, svetu u kojem će se satirati od rada – ako samo bude mogao da nađe posao. Držaće se po strani od drugih ljudi, pronalaziti senke i uglove u kojima će moći da sedi i puši, pokazivati da mu nije potrebno nikome da pripada, da mu je srce ostalo u domovini.

Autobus je imao dva vozača, oni će naizmenično voziti i spavati. Imao je i toalet, tako da će stajati samo da uzmu gorivo. Na benzinskim pumpama putnici će moći da izađu iz autobusa, malo protegnu noge, zagledaju poljsko cveće kraj puta i otpatke u žbunju, sunce ili kišu na putu. Možda će protegnuti ruke, staviti tamne naočari zaslepljeni sjajem prirodnog svetla, potražiti detelinu sa četiri lista, pušiti i gledati automobile kako promiču. Zatim će se vratiti u autobus, pripremajući se za narednih dvestotinak-tristotinak kilometara, smrad nove industrijske zone ili iznenadni blesak jezera, kišu i sunce i suton nad tihim močvarama. Ponekad će im se činiti da to putovanje nema kraja.

Lav nije navikao da spava sedeći. Činilo se da su stariji ljudi tome vični, ali sa četrdeset dve godine on još nije bio star. Njegov otac Stefan ponekad je spavao sedeći, leti, na tvrdoj drvenoj stolici za vreme pauze za ručak u Barinskoj strugari, dok je vrelo sunce obasjavalo komade kobasice umotane u papir na njegovim kolenima i termos sa čajem. I Stefan i Lav mogli su da spavaju ležeći na slami, ili na šumskom tepihu od mahovine. Lav je često spavao na krpari kraj kćerkinog kreveta, kad god je bila bolesna ili uplašena. A kad je njegova žena Marina bila na

umoru, pet noći je ležao na komadu linoleumom zastrtog poda širine ispružene ruke, između Marininog bolničkog kreveta i zavese s ružičastim i ljubičastim cvetićima, a san je volšebno dolazio i odlazio, stvarajući neobične slike u njegovoj glavi, koje nikad nisu sasvim nestale.

Predveče, pošto su dva puta stajali na benzinskim pumpama, žena s mladežima raspakovala je tvrdo kuvano jaje. Miris jajeta podsetio je Lava na sumporne izvore u Joru, kuda je vodio Marinu ne bi li priroda izlečila ono od čega su ljudi digli ruke. Marina je poslušno uranjala u mutnu vodu, ležala u njoj posmatrajući rodu kako se vraća u gnezdo u visini, i kazala Lavu: „Da smo bar rode.“

„Zašto to kažeš?“, pitao je Lav.

„Zato što nikad ne vidiš rodu kako umire. Kao da nikad ne umiru.“

Da smo bar rode.

Preko ženinih kolena ležala je raširena čista platnena salveta koju je ravnala belim rukama, razmotavajući raženi hleb i so.

„Ja sam Lav“, rekao je.

„Ja sam Lidija“, reče žena. Rukovali su se, Lav držeći zgužvanu maramicu, Lidija rukom umrljanom od jaja i soli, a zatim Lav upita: „Šta nameravate da radite u Engleskoj?“, a Lidija odgovori: „Imam nekoliko zakazanih razgovora za prevodilački posao.“

„To dobro zvuči.“

„Nadam se. Bila sam profesor engleskog u Školi 237 u Jarblu, tako da dobro vladam govornim jezikom.“

Lav pogleda Lidiju. Nije bilo teško zamisliti je kako stoji pred odeljenjem i piše po tabli. Reкао je: „Pitam se zašto odlazite iz naše zemlje ako ste imali dobar posao u Školi 237 u Jarblu?“

„Pa“, reče Lidija, „umorila sam se od pogleda s mog prozora. Svakog dana, i leti i zimi, gledala sam kroz prozor u školsko dvorište i visoku ogradu i stambene zgrade iza nje, i počela da razmišljam o tome kako ću umreti gledajući u njih, a to nisam želela. Pretpostavljam da shvatate šta hoću da kažem?“

Lav skide kožnu kapu i prođe prstima kroz gustu posedelu kosu. Video je kako se Lidija okreće ka njemu i na tren ga vrlo ozbiljno gleda u oči. „Da, razumem“, reče on.

Usledila je pauza, dok je Lidija jela kuvano jaje. Žvakala je vrlo tiho. Pošto je završila, Lav reče: „I ja pomalo govorim engleski. Išao sam na časove u Barinu, ali mi je profesor rekao da mi izgovor nije najbolji. Da li bih mogao da izgovorim neke reči, pa da mi vi mi kažete da li ih pravilno izgovaram?“

„Da, naravno“, odgovori Lidija.

Lav reče: „*Lovely. Sorry. I am legal. How much please. Thank you. May you help me.*“

„*May I help you*“, ispravi ga Lidija.

„*May I help you*“, ponovi Lav.

„*Nastavite*“, podstače ga Lidija.

„*Stork*“, reče Lav. „*Stork's nest. Rain. I am lost. I wish for an interpreter. Bee-and-bee.*“

„*Be-and-be?*“, upita Lidija. „Ne, ne. Hoćete li da kažete, *to be, or not to be?*“

„Ne“, reče Lav. „*Bee-and-bee*. Jeftin, porodični hotel.“

„Ah da, razumem. *B&B.*“*

Lav je kroz prozor gledao kako pada mrak i mislio kako je u njegovom selu suton uvek dolazio potpuno isto, s iste strane,

* *B&B*, uobičajena skraćenica za *Bed and breakfast*, prenoćište, odnosno noćenje s doručkom. (Prim. prev.)

iznad istog drveća, rano ili kasno, leti, zimi ili u proleće, celog njegovog života. U Lavovom će srcu mrak uvek padati tako kao što pada veče u Auroru.

I tako je ispričao Lidiji da iz je Aurora, da je radio u strugari u Barinu sve dok se pre dve godine nije zatvorila, da sve od tada nema posla i da njegova porodica – njegova majka, petogodišnja kćerka i on – žive od novca koji zarađuje njegova majka prodajući nakit od lima koji sama pravi.

„Oh“, reče Lidija, „vrlo je domišljato što pravi nakit od lima.“

„Naravno“, reče Lav. „Ali to nije dovoljno.“

U čizmi je nosio skrivenu čaturicu votke. Izvukao ju je i potegao dobar gutljaj. Lidija je jela raženi hleb. Lav obrisa usta crvenom maramicom i ugleda svoj odraz u prozoru autobusa. Odvratio je glavu. Od Marinine smrti nerado je gledao sopstveni odraz, jer je u njemu uvek video grižu savesti što je ostao živ.

„Zašto je strugara u Barinu zatvorena?“, upita Lidija.

„Ponestalo je drveća“, odgovori Lav.

„Šteta“, reče Lidija. „Šta biste još mogli da radite?“

Lav otpi još jedan gutljaj. Neko mu je rekao da je u Engleskoj votka preskupa. Doseljenici prave sopstvena žestoka pića od krompira i obične vode, a razmišljajući o tim industrijskim imigrantima, Lav ih je zamišljao kako sede uz vatru u nekoj kući s visokim stropom, pričaju i smeju se dok napolju pada kiša i prolaze crveni autobusi, a u uglu sobe treperi televizor. On uzdahnu i reče: „Radiću bilo šta. Mojoj kćerki Maji treba odeća, cipele, knjige, igračke, sve. Engleska mi je jedina nada.“

Oko deset sati putnicima su podelili crvenu ćebad, mada su neki već spavali. Lidija je odložila ostatke svoje večere, pokrila se crvenim ćebetom, upalila jako malo svetlo iznad svoje glave i počela da čita pohabanu staru knjižicu na engleskom. Lav je

video da se knjiga zove *Moć i slava*. Još otkad je potegao votke sve više je žudeo za cigaretom, a sada se jedva uzdržavao. Od te žudnje u plućima i krvi sav se uzvrpoljio i osećao je kako mu noge drhte. Koliko još ima do sledeće benzinske pumpe? Možda četiri ili pet sati vožnje. Svi u autobusu će do tada već spavati, sem njega i jednog od dvojice vozača. Samo će oni istrajavati u samotnom, iscrpljujućem bdenju, vozačevo telo napeto nad krivinama i opasnostima tamnog, beskonačnog puta; i njegovo, iznureno od želje za utehom nikotina ili zaborava – bez mogućnosti da priušti sebi ijedno.

Zavideo je Lidiji, zadubljenoj u svoju knjigu na engleskom. Lav je znao da mora nečim da se zabavi. Poneo je knjigu bajki, neverovatnih priča koje je nekad voleo, o ženama što se noću pretvaraju u ptice i o čoporu divljih veprova koji su pobili i ispekli lovce. Ali sad je bio suviše uznemiren da bi čitao takve stvari. U očajanju je iz novčanika izvadio sasvim novu britansku novčanicu od dvadeset funti, upalio svetlo iznad svog sedišta i zagledao se u nju. S jedne strane staromodna slika kraljice Elizabete II, sa dijademom, njeno sivkasto lice na ljubičastoj pozadini, a s druge muškarac, neki lik iz prošlosti s tamnim obešenim brkovima, iznad kojeg anđeo duva u trubu dok zrake njegovog sjaja padaju na čoveka. „Britanci veličaju svoju istoriju“, saznao je Lav na časovima engleskog, „uglavnom zato što nikad nisu bili pod okupacijom. Tek povremeno uviđaju da neki njihovi postupci iz prošlosti nisu bili ispravni.“

Na novčanici je pisalo da je čovek na poledini živeo 1857–1934. Izgledao je kao bankar, ali čime je zaslužio da se nađe na novčanici od dvadeset funti u dvadeset prvom veku? Lav je zurio u njegovu odlučnu bradu, gledao u ime nečitko ispisano ispod kragne, ali nije mogao da ga rastumači. Pomislio je kako taj čovek za života nije upoznao nikakav drugi sistem života sem kapitalističkog. Sigurno je znao za Hitlera i Staljina, ali se

nije plašio – nije se morao plašiti ničega sem gubitka kapitala u onome što su Amerikanci nazvali berzanskim slomom, kad su poslovni ljudi u Njujorku skakali kroz prozore i sa krovova. Sigurno je umro mirno u svojoj postelji pre nego što je London razrušen bombama, pre no što se čitava Evropa pocepala. Pred sam kraj života anđeoska svetlost sigurno mu je obasjala čelo i staromodnu odeću, jer su svi širom sveta znali: Englezi su *srećni*. Pa, pomisli Lav, sad idem u tu zemlju i nateraću ih da i meni daju parčence te svoje vražje sreće. Napustio sam Auror i odlazak od kuće bio je težak i bolan, ali mojih pet minuta tek dolazi.

Lav se trže iz misli kad je Lidijina knjiga pala na pod autobusa. Osvrnuo se i video da je zaspala; zagledao se u njeno lice izmučeno mladežima. Procenjivao je da ima možda trideset devet godina. Činilo se da spokojno spava. Zamišljao ju je kako sedi u nekoj kabini sa slušalicama na smeđesivkastoj kosi i budno pliva kroz beskrajnu bujicu reči simultanog prevođenja. *May you help me please. No. May I help you.*

Dok je noć prolazila, Lav je pokušavao da prizove iz prošlosti izvesne cigarete za pamćenje. Imao je bujnu maštu. U barinskoj strugari su ga, podsmešljivo, nazivali „sanjarem“. „Sanjarenje nije dobro, Lave“, upozoravao ga je šef. „Sanjarenje vodi ka subverziji.“ Ali Lav je znao da mu je priroda krhka, povodljiva, da na najmanji podsticaj može lako zapasti u radost ili u tugu, a i da je to uticalo na njegovo detinjstvo i odrastanje pa ga čak, možda, i sprećilo da napreduje kao odrastao čovek. Pogotovo posle Marinine smrti. Jer njena smrt je zauvek ostala u njemu, kao senka na rendgenskom snimku njegove duše. Drugi ljudi možda bi uspeli da odagnaju tu senku – uz pomoć pića ili mladih žena, ili nekog novog, unosnog posla – ali Lav to čak nije ni pokušao. Znao je da još uvek nije u stanju da zaboravi Marinu.

Svuda oko njega putnici su dremali. Neki se behu ispružili preko prolaza, dok su im ruke mlitavo visile u pozi predaje. Sa svih strana čuli su se uzdasi. Lav natuče kapu na glavu i reši da se priseti onoga što su on i njegova majka Ina nazivali „čudom božićne zvezde“, jer je ta priča vodila ka srećnom kraju, dimu čistom poput ljubavi.

Ina sebi nikad nije dopuštala da išta zavoli jer, kako je često govorila: „U čemu je svrha, kad život ionako sve odnosi?“, ali ponešto ju je ipak uvek radovalo, između ostalog, božićna zvezda. Ukrasna biljka u obliku jelke s jarkocrvenim lišćem, koja više podseća na savršeno delo ljudskih ruku nego na živu biljku, božićna zvezda je u Ini izazivala duboko divljenje zbog svoje jedinstvene neobičnosti i, bar naizgled, trajnosti u svetu u kojem sve prestano bleđi i nestaje.

Jedne nedelje popodne, pre mnogo godina, oko Ininog šezdeset petog rođendana, Lav je ustao vrlo rano i prešao biciklom četrdeset kilometara do Jarbla, gde se na pijaci iza železničke stanice prodavalo cveće i bilje. Bila je gotovo jesen, i blaga svetlost obasjavala je tihe prilike što su postavljale svoje tezge. Lav je pušio i posmatrao ih iz železničkog bifea, pijuckajući kafu i votku. Zatim je izašao i krenuo u potragu za božićnim zvezdama.

Na pijaci u Jarblu prodavale su se uglavnom biljke za uzgajanje i prehranu: kupus, seme suncokreta, prokljali krompir, grmovi ribizli, sadnice borovnice. Međutim, iz godine u godinu sve više ljudi udovoljavalo je i gotovo zaboravljenoj sklonosti ka ukrasnim, beskorisnim stvarima, te je i prodaja cveća svake godine bila sve veća.

Božićne zvezde uvek se vide izdaleka. Lav je polako šetao, tražeći pogledom crvenilo. Sunce mu je obasjavalo izlizane crne cipele. Osećao je neku neobičnu lakoću. Majka mu puni šezdeset pet godina, a on će je iznenaditi i zadiviti time što će

posaditi božićne zvezde na tremu, te će ona s večeri tu sedeti i plesti i diviti im se, a susedi će dolaziti i čestitati joj – na cveću i na tome što ima tako pažljivog sina.

Međutim, na pijaci nije bilo božićnih zvezda. Lav je išao gore-dole tupo zureći u šargarepe i luk i kese pune svinjskog đubriva i pepela.

Nema božićnih zvezda.

Tada se Lavu ukaza sva tragedija te činjenice. Pošao je ponovo istim putem kraj tezgi, zastajući tu i tamo da se raspita kod prodavaca, shvatajući da njegov ton zvuči optužujuće, nagoveštava da ti ljudi prodaju *na crno*, da čuvaju crvene biljke skrivene ispod tezge, čekajući kupce koji nude američke dolare ili delove za auto, ili drogu.

„*Trebaju mi božićne zvezde*“, čuo je svoj glas, kakav bi pre dolikovao čoveku kojeg muči žeđ, ili razmaženom jedinčetu.

„Izvini, družo“, odgovarali su prodavci. „Samo za Božić.“

Nije mu preostalo ništa drugo do da se vrati biciklom kući, u Auror. Za biciklom je vukao drvenu prikolicu kućne izrade (napravljenju od drvene građe koju je uzeo iz barinske strugare), čiji su točkovi usput podrugljivo škripali. Praznina Ininog šezdeset petog rođendana zjapila je pred Lavom kao napušteni rudnik.

Lav se tiho promeškolji na sedištu, pazeći da ne probudi Lidiju. Naslonio je glavu na hladno prozorsko staklo. Zatim se setio prizora koji ga je, poput vizije, dočeka u zabačenom selu kraj puta: starica u crnini koja tiho sedi pred svojom kućom, s bebom što spava u plastičnim kolicima. A kraj njenih nogu, mnoštvo predmeta na prodaju: gramofon, vaga s tegovima, vezeni šal, kožni meh. I kolica puna božićnih zvezda, sjajnih crvenih listova.

Dok je poskakivao na svom biciklu, Lavu se učini da sanja. Spustio je nogu na prašnjavi put. „Je li, bako, jesu li to božićne zvezde?“

„Zar se tako zovu? Ja ih zovem crvene zastave.“

Sve ih je kupio. Prikolica beše prepuna i teška. Potrošio je sav novac.

Skrivao ih je pod vrećama sve dok nije pao mrak, posadio ih pod zvezdama u Ininom valovu i posmatrao dok je svitalo, a kad je sunce obasjalo crvene listove naglo su zablistale, kao pustinjski šafrani što niču posle kiše. Tada je Lav zapalio cigaretu. Seo je na stepenice Ininog trema i pušio, zagledan u božićne zvezde, a cigareta ga je grejala poput toplog žara, te ju je ispušio do poslednjeg milimetra i zatim ugasio, još uvek držeći opušak blatnjavom rukom.

Lav je napokon zaspao.

Probudio se kad je autobus stao da uzme gorivo, negde u Austriji, pretpostavljao je, jer je benzinska pumpa bila velika i sjajna a s jedne strane bio je parkiran tihi niz kamiona s ispisanim nemačkim nazivima, osvetljen narandžastim svetlima autoputa. *Freuhof. Bosch. Grunewald. Königstransporte...*

Lidija je bila budna pa su Lav i ona zajedno izašli iz autobusa da udahnu hladan noćni vazduh. Lidija se ogrnula jaknom. Lav je na nebu tražio prve nagoveštaje svitanja, ali ih nije bilo. Pripalio je cigaretu. Ruke su mu drhtale dok ju je prinosiso usnama.

„U Engleskoj će biti hladno“, reče Lidija. „Jeste li spremni za to?“

Lav se seti zamišljene kuće s visokom tavanicom oko koje pada kiša, u kojoj treperi televizor i kraj koje prolaze crveni autobusi.

„Ne znam“, odgovori on.

„Kad dođe zima“, kazala je Lidija, „zaprepastićemo se.“

„I naše zime su hladne“, reče Lav.

„Da, ali ne traju tako dugo. Čula sam da u Engleskoj neke zime nikad zapravo ne prestaju.“

„Mislite, nema leta?“

„Ima leta. Ali ga ne osećate u kostima.“

Sad su i drugi putnici iz autobusa šetali po stanici. Neki su odlazili u toalet. Drugi su samo stajali, kao Lav i Lidija, drhtu-reći, posmatrači koji ni sami ne znaju šta tačno gledaju, pridošlice koje još nisu stigle, putnici na proputovanju, nesigurni na koje vreme treba da podese časovnik. Iza parkiranih kamiona prostirala se mračna, neprozirna šuma.

Lav odjednom požele da pošalje odavde razglednicu svojoj kćerkici Maji, da joj opiše ovaj noćni prizor: nebo osvetljeno narandžastim svetlima, nepomična stabla, blesak naplatne stanice za putarinu, putnike poput posetilaca u umetničkoj galeriji, bespomoćne pred neobjašnjivim eksponatima. Samo što je Maja premala da shvati, tek joj je pet godina. Kad dođe jutro, Ina će je za ručicu odvesti u školu. Za ručak će jesti hladne kobasice i hleb sa makom. Kad dođe kući, Ina će joj dati kozjeg mleka s cimetom u žutoj šolji, kolač s grožđicama i džem od ružinih latica. Radiće domaći za kuhinjskim stolom, zatim će izaći na glavnu ulicu Aurora da potraži drugare, i svi će se igrati s kozama i pilićima u prašini.

„Kćerka mi već nedostaje“, reče Lav Lidiji.

Kad je autobus prešao granicu između Nemačke i Holandije, Lav mu se predao: prepustio se svom malenom prostoru kraj prozora; večitom brujanju klime; tihom prisustvu Lidije koja ga je nudila jajima, sušenim voćem i čokoladom; mirisima i glasovima ostalih putnika; mirisu hemikalija iz autobuskog toaleta; osećanju da polako prelazi ogromnu razdaljinu krećući se stalno napred, sve dalje.

Dok je posmatrao kako pored njega promiču ravna holandska polja, blistave topole, kanali i vetrenjače, sela i stoka, Lav

oseti takav mir i spokoj da mu se činilo kako je ovaj autobus postao njegov život i kako nikad više neće morati da napusti njegovo inertno kretanje. Poželeo je da je Evropa još veća, da bi još danima i danima mogao da putuje kroz njene predele sve dok se nešto u njemu ne promeni, dok se ne umori od kuvanih jaja i stoke što pase na zelenim poljima i dok ga ponovo ne obuzme želja da stigne do svog odredišta.

Znao je da je takva apatija opasna. Počeo je da žali što njegov najbolji prijatelj Rudi nije s njim. Rudi se nikada ničemu nije predavao, ne bi se predao ni opijumu kilometara. Rudi je svakog trenutka vodio ogorčenu bitku sa životom. „Život je samo *sistem*“, često je podsećao Lava. „Važno je provaliti sistem.“ Rudi je i u snu ležao sklupčan, pesnica stisnutih na grudima, kao bokser. Budeći se, skočio bi i zbacio posteljina. Tamna raščupana kosa zablistala bi nepobedivim sjajem. Voleo je votku, bioskop i fudbal. Sanjao je o tome da ima, kako je govorio, „ozbiljan auto“. Rudi bi u autobusu pevao i igrao narodne igre u prolazu između sedišta i razmenjivao stvari s drugim putnicima. On bi se *opirao*.

Kao i Lav, i Rudi je bio strastveni pušač. Pošto je strugara zatvorena, jednom su pošli na zadimljeno zajedničko putovanje do dalekog grada Glika po dubokoj, ljubičastoj zimskoj hladnoći, dok je sunce visilo nisko među krošnjama a led blistao poput dijamantskog preliva. Rudijevi džepovi bili su puni deviza kupljenih na crno, a u koferu je imao jedanaest boca votke, upakovanih u slamu.

Do Rudija u Auroru stigle su glasine da se u Gliku prodaje američki auto, ševrolet feniks. Rudi mu je tepao „ševi“. Pričao je da je plav sa belim i hromiranim ukrasnim ivicama, da je prešao tek trista osamdeset pet hiljada kilometara, da će otići u Glik da ga vidi i ako bude uspeo da mu obori cenu da će ga, bogami, kupiti i dovesti kući. Činjenica da nikad ranije nije

vozio auto nimalo ga nije brinula. „Šta ima veze?“, rekao je Lavu. „Vozio sam teretno vozilo u strugari celog života, jebote. Vožnja je vožnja. A kod američkih automobila ne moraš čak ni da razmišljaš o brzinama. Samo ubaciš menjač u položaj za vožnju i kreneš.“

U vozu je bilo pretoplo, jer je debela cev za grejanje prolazila tačno ispod sedišta. Lav i Rudi bili su sami u kupeu. Nabacali su kožuhe i šubare u pregradu za prtljag, otvorili kofer s votkom i pustili muziku na malom kreštavom radiju veličine pacova. Miris votke u vreloom vagonu bio je divan i razuzdan. Uskoro su se osetili rasmusno kao milioneri. Kad je došao kondukter, izljubili su ga u oba obraza.

U Gliku su se obreli u snežnoj oluji, ali im krv još beše vrela te im je sneg delovao zamamno kao devojačko milovanje po licu i pošli su ulicama smejući se. Međutim, pošto je pao mrak Rudi reče: „Neću da gledam ševija po jebenom mraku. Hoću da vidim kako sija.“ Zato su se zaustavili u prvom jeftinom prenoćištu na koje su naišli, utolili glad gulašem i valjušcima i do jutra prespavali kao zaklani u uskoj sobici što je mirisala na naftalin i sredstvo za čišćenje linoleuma.

Kad su stigli do zgrade u kojoj je živeo vlasnik ševija, sunce već beše odskočilo na vedrom plavom nebu. Sloj snega beše debeo i čist. A u prljavoj uličici pod usamljenim stablom lipe stajao je parkiran širok i dugačak, neboplavi prastari ševrolet feniks, s belim spojlerima i sjajnim hromiranim ukrasima; Rudi pade na kolena. „To je moja ljubav“, reče on. „To je moja lepotica!“

Imao je i mana. Jedna šarka na vozačevim vratima beše propala od rđe, gumeni brisači gotovo sasvim istrošeni od brojnih hladnih zima. Sve četiri gume bile su izluzane. Radio je bio pokvaren.

Lav je video da Rudi okleva. Obilazio je oko auta, prelazio rukom preko karoserije, čistio sneg sa krova, ispitivao brisače, šutirao gume, otvarao i zatvarao vrata sa zardalom šarkom.

Zatim je digao glavu i rekao: „Kupiću ga.“ Posle toga počeo je da se cenka, ali je prodavac shvatio koliko Rudi želi auto i tek neznatno mu je spustio cenu. Ševi je stajao Rudija gotovo svega što je imao kod sebe, uključujući i jagnjeći kožuh, šubaru i pet od osam boca votke preostalih u koferu. Vlasnik je bio profesor matematike.

„Pitam se o čemu razmišljate?“, upita neki glas. Beše to Lidija, koja je načas zastala u svom novom zadatku, pletenju.

Lav se zagleda u nju. Pomislio je kako ga to odavno niko nije pitao. Ili ga možda niko nikada nije pitao, jer se činilo da Marina uvek zna o čemu on razmišlja i pokušava tome da se prilagodi.

„Pa“, reče, „prisećao sam se svog prijatelja Rudija i kako sam išao s njim u Glik da kupi američki automobil.“

„Oh“, reče Lidija. „Vaš prijatelj Rudi je, dakle, bogat?“

„Ne“, reče Lav. „Ili nikada dugo. Ali voli da trguje.“

„Trgovina nije dobra“, reče Lidija šmrknuvši. „Nećemo moći da napredujemo dokle god ima trgovine na crno. Pričajte mi o autu. Je li ga kupio?“

„Jeste“, odgovori Lav. „Kupio ga je. Šta to pletete?“

„Bluzu. Za englesku zimu. Englezi to zovu *jumper*.“

„Džemper?“

„Tako je. Eto vam još jedne reči. Pričajte mi o Rudiju i autu.“

Lav izvadi čturicu i otpi malo votke. Zatim je ispričao Lidiji kako je Rudi pošto je kupio ševija vozio nekoliko krugova pustim ulicama oko stambene zgrade, vežbe radi, dok ga je profesor matematike posmatrao, sa šubarom od astragana, zadovoljnog lica.

Potom su Lav i Rudi pošli kući. Dok je sunce obasjavalo tihi zaleđeni svet, Rudi je pustio grejanje do kraja i rekao da

je to nešto najbliže raju što će ikad doživeti. Motor je potmullo brujaio, kao u čamcu, a Rudi reče da je to zvuk Amerike, melodičan i snažan. U pretincu za sitnice Lav je pronašao tri švajcarske čokoladice, pobebele od stajanja, koje su pojeli uz cigarete, a Rudi je rekao: „Sada ću u Auroru imati novo zanimanje: taksista.“

Poslepodne su, još uvek kilometrima daleko od svog sela, stali na benzinskoj stanici u pustoj dolini, sa samo jednom zardalom pumpom i pegavim psom kao stražarom. Kad je Rudi zatrubio, stariji čovek došepa iz barake u kojoj su se prodavale vreće uglja i pogleda u ševija sa strahom, kao da vidi vojni tenk ili leteći tanjir, a pegavi pas ustade i zalaja. Rudi izađe, u pantalonama, čizmama i kariranoj košulji, a kad je za sobom zalupio vrata, jedina preostala šarka puče i vrata padoše u sneg.

Rudi opsova. I on i čovek s pumpe zagledali su se u vrata koja se, kako je izgledalo, nisu mogla popraviti na licu mesta, a čak je i pas zbunjeno začutao. Tada Rudi podiže vrata i pokuša da ih vrati na mesto, ali mada je uspevao da ih namesti, nisu mogla tako da stoje, te su morali da ih vežu za sedište starim konopcem, a Rudi reče: „Jebeš onog gada profesora! Znao je da će se ovo desiti. Dobro me je namagarčio.“

Dok mu je čovek točio benzin, Rudi je cupkao po snegu jer je napolju bilo ledeno a on nije imao ni jaknu ni šubaru; otpala vrata sasvim su mu pokvarila uživanje. Lav je izašao iz auta, pregledao polomljene šarke i rekao: „To su samo šarke, Rudi. Moći ćemo da ih popravimo kod kuće.“

„Znam“, reče Rudi, „ali kako da jebena vrata ostanu na mestu narednih sto pedeset kilometara? To se pitam.“

Produžili su, s rezervoarom punim benzina koji je platio Lav, ka zapadu i zalasku sunca, a nebo beše najpre tamnonarandžasto, zatim sivkastocrveno, pa ljubičasto, i dok su svetloljubičaste senke padale po snegu, Lav reče: „Ova zemlja ponekad baš lepo

izgleda“, a Rudi uzdahnu i odvrati: „Jutros mi je izgledala lepo, ali uskoro će opet pasti mrak.“

Kad se spustila noć vetrobran se zaledio, a pohabani brisači su samo prelazili preko leda, tamo-amoo, vrlo polako, cvileći, te se iz kola uskoro više nije video ni prst pred okom. Rudi zaustavi auto kraj puta te se on i Lav zagledaše u ledene šare i blagi žuti sjaj kojim su farovi osvetljavali krošnje, a Lav primeti da Rudiju drhte ruke.

„Šta sad, jebote?“ upita Rudi.

Lav skide vuneni šal i stavi ga Rudiju oko vrata. Zatim izađe, otvori kofer, izvadi jednu od tri preostale boce votke iz slame i reče Rudiju da ugasi motor. Dok je zvuk motora zamirao, brisači napraviše još jedan uzaludni luk pa se spustiše kao dvoje iscrpljenih staraca kraj klizališta. Lav otvori flašu votke, dobro potegnu, a zatim poče da sipa tečnost na vetrobran, vrlo polako, posmatrajući kako votka rastače led. Kad je ledeni pokrivač nestao, Lav ugleda Rudijevo široko lice, veoma blizu vetrobranskog stakla, poput dečjeg, kako ga gleda sa strahopoštovanjem. Posle toga su nastavili da se voze kroz noć, povremeno zastajući da opet sipaju votku na staklo i posmatrajući kako osvetljena kazaljka rezervoara za benzin polako pada.

Lidija prekide pletenje. Stavila je „džemper“ na grudi, da vidi koliko još treba da plete do šava na ramenu. Rekla je: „Zainteresovalo me je to vaše putovanje. Jeste li stigli do kuće?“

„Jesmo“, odgovori Lav. „Stigli smo u zoru. Bili smo prilično umorni. Mislim, bili smo *vrlo* umorni. Taj auto toliko troši da će Rudi propasti.“

Lidija se nasmeši i odmahnu glavom. „A vrata?“ pitala je. „Jeste li ih popravili?“

„Oh, naravno“, reče Lav. „Stavili smo im nove šarke, s dečjih kolica. Sasvim su dobre. Osim što se vrata sad silovito otvaraju.“

„Silovito? Ali Rudi još uvek vozi ševija kao taksi, s tim silovitim vratima?“

„Da. Leti otvori sve prozore pa možete da se vozite s vetrom u kosi.“

„To ne bih volela“, reče Lidija. „Mnogo se trudim da zaštitim frizuru od vetra.“

Noć se opet spuštala kad je vozač stigao do Holandskog rta i stao u dugi red za trajekt. Za putnike autobusa nisu bili rezervisani ležajevi; posavetovali su ih da pronađu klupe ili mesta na palubi za spavanje, i ne kupuju piće u baru jer je skupo. „Kad trajekt stigne u Englesku“, rekao im je jedan vozač, „ostaje nam samo još oko dva sata vožnje do Londona, zato odspavajte ako možete.“

Pošto se našao na brodu, Lav pođe ka gornjoj palubi i zagleda se u luku punu dizalica i kontejnera, velikih skladišta, kancelarija i parkinga, s pristaništem sjajnim od ulja. Padala je gotovo nevidljiva kiša. Galebovi su kreštali kao da nariču za nekom davno izgubljenim ostrvskom domovinom, a Lav pomisli kako bi bilo teško živeti kraj mora i svaki bogovetni dan slušati te tužne krike.

More je bilo mirno i brod je plovio veoma tiho, kao da je mrak prigušio zvuke ogromnih motora. Lav se nagnu preko ograde, a kad je kopno nestalo iz vida i more i nebo se stopili u tami, prisetio se snova koje je sanjao dok je Marina bila na samrti, o tome kako pluta okeanom bez granica, nikad ne stižući do neke obale na kojoj ima ljudi.

Od slanog mirisa mora cigareta mu je poprimila gorak ukus, te ju je zgazio nogom na palubi i legao na klupu da spava. Navukao je kapu preko očiju. Da se umiri, zamišljao je kako noć pada na Auror, kao i uvek, preko brežuljaka obraslih jelama i

dimnjaka i drvenog školskog zvonika. A u toj mekoj noći leži Maja, pod jorganom od gušćjeg perja, s rukom zabačenom u stranu kao da nekom nevidljivom gostu pokazuje sobicu u kojoj spava s bakom: dva kreveta, pod zastrt krparom, komoda obojena zeleno i žuto, parafinska peć i četvrtasti prozor, otvoren ka noćnom vazduhu, rosi i hukanju sova...

Beše to ljupka slika, ali Lav nije uspevao da je zadrži u mislima. Spoznaja da su otkad se strugara u Barinu zatvorila Auror i nekoliko okolnih sela osuđeni na propast kvarila je sliku sobe i usnule devojčice, pa čak i Inin lik što tumara po mraku pre no što klekne da se pomoli.

„Jebene molitve ništa ne vrede“, kazao je Rudi kad je i poslednje stablo posečeno i odvezeno i pošto su sve mašine utihnule. „Sad se polažu računi, Lave. Samo će snalažljivi preživeti.“

2

Razglednica sa Dajanom

U devet ujutru autobus stiže na stanicu Viktorija i umorni putnici izadoše u neočekivano blistav sunčan dan. Osvrtali su se posmatrajući odsjaj sunca na zgradama, sjajna kolica za prtljag i tamne senke sopstvenih tela na londonskom pločniku, pokušavajući da se naviknu na to bleštavilo. „Sanjao sam kišu“, reče Lav Lidiji.

Bilo je veoma toplo. Lidijin nedovršeni džemper bio je već spakovan u kofer. Zimski kaput visio joj je preko ruke.

„Zbogom, Lave“, reče ona pružajući ruku.

Lav se naže, poljubi Lidiju u oba mladežima isprskana obrazima i reče: „*May you help me. May I help you.*“ Oboje se nasmejaše i krenuše – kao što je Lav i predvideo – svako ka svojoj sudbini u nepoznatom gradu.

Međutim, Lav se okrenuo da gleda Lidiju kako žuri ka nizu crnih taksija. Kad je otvorila vrata jednog taksija osvrnula se i mahnula, a Lav u tom gestu opazi tugu – ili čak iznenadni, neočekivani prekorač. U znak pozdrava on dotače svoju kožnu kapu pokretom za koji je znao da je previše zvaničan ili previše staromodan, ili oboje, a onda Lidijin taksij pođe i on je vide

kako odlučno gleda pravo ispred sebe, kao gimnastičarka dok hoda po gredi.

Lav uze torbu i pođe da potraži toalet. Znao je da se već sav usmrdeo. Osetio je neobičan miris sličan morskim travama ispod svoje karirane košulje i pomislio: Pa, ništa čudno, sad sam se pod ovim neočekivanim suncem nasukao na ovom ostrvu... Čuo je grmljavinu aviona iznad glave i pomislio: Polovina kontinenta ide u ovom pravcu, ali niko to ne zamišlja ovako, ovu toplotu i nebo, ovako čisto i plavo.

Prateći natpise stigao je do toaleta, ali tada se obreo pred obrtnom rampom. Spustio je torbu i gledao šta drugi rade. Ubacivali su novčiće u otvor i rampa se okretala, ali Lav je imao samo svežanj novčanica od po dvadeset funti – za koje je Rudi izračunao da će mu potrajati svaka po nedelju dana, dok ne nađe posao.

„Možete li mi pomoći, molim vas?“, upita Lav otmenog postarijeg čoveka koji je prilazio rampi. Ali čovek samo ubaci novčić, odgurnu rampu preponama i visoko diže glavu u prolazu, kao da uopšte nije ni video Lava. Lav je zurio za njim. Da li je dobro izgovorio rečenicu? Čovek nije čak ni zastao.

Lav je čekao. Znao je da bi Rudi ne časeći časa preskočio rampu, ne razmišljajući o posledicama, ali on je osećao da trenutno nije sposoban za to. Njegovim nogama nedostajala je Rudijeva večita žustrina. Rudi je pisao sopstvene zakone, drugačije od njegovih, i verovatno će tako biti zauvek.

Dok je tako stajao, Lav je svakog trenutka sve više žudeo da se opere. Osećao je bolno peckanje po koži, poput otvorenih rana. Oblivao ga je znoj i slivao mu se niz vrat. Osećao je blagu mučninu. Iz gotovo prazne kutije izvadio je cigaretu i zapalio je, ali ljudi u prolazu počеше da zure u njega, a ti prekorni pogledi konačno su mu skrenuli pažnju na natpis *Zabranjeno pušenje* koji korak od mesta gde je stajao. Povukao je poslednji, slatki

dim cigarete i zgazio je, primetivši da su mu cipele blatnjave i pomislio: Ovo je blato moje zemlje, blato cele Evrope, moram da nađem neku krpu da ga obrišem...

Posle izvesnog vremena jedan mladić u radnom odelu, neobrijan, s platnenom torbom punom alata priđe rampi i Lav zaključio da se taj čovek – jer je bio mlad i jer su ga radno odelo i torba obeležavali kao pripadnika nekad časnog proletarijata – možda neće pretvarati da ga nije čuo, te opet izgovori, što je pažljivije mogao: „Možete li mi pomoći, molim vas?“

Mladić je imao dugu, neurednu kosu, a lice mu beše prašnjavo. „Naravno“, reče on, „šta je posredi?“

Lav pokaza na rampu i na novčanicu od dvadeset funti. Čovek se nasmeši, zatim zavuču ruku u džep radnog odela, pronađe novčić, pruži ga Lavu i zgrabi novčanicu. Lav je užasnuto zurio u njega. „Ne“, rekao je. „Ne, molim vas...“

Ali mladić se okrete, prođe kroz rampu i uđe u toalet. Lav je blenuo za njim. U tom času nije mogao da se seti ni jedne jedine reči engleskog, te glasno opsova na maternjem jeziku. Tada vide da se mladić vraća, s osmehom koji je u beloju prašini na njegovom licu urezao tamne brazde. Pružio je Lavu novčanicu od dvadeset funti. „Samo sam se šalio“, reče on. „Samo sam se šalio, družo.“

Lav uđe u pregradu toaleta i skide odeću. Uzeo je iz torbe stari prugasti peškir i omotao ga oko struka. Osetio je kako mučnina polako popušta.

Prišao je lavabou i pustio toplu vodu. Pod pažljivo umotan turbanom pratio ga je ozbiljnim, netremičnim pogledom sa svog sedišta kraj ulaza postariji Sik.

Lav oprala lice i ruke, izvadi žilet i obrija četvorodnevnu bradu. Zatim je, pažljivo držeći prosenjeni peškir na mestu, nasapunao

pazuh i prepone, stomak i pregibe iza kolena. Sik se nije ni makao, nastavio je da zuri u Lava kao u neki stari film koji već zna napamet i koji ga još uvek opčinjava, ali ga više ne potresa. Topla voda i sapun na telu delovali su tako utešno da Lav umalo ne zaplaka. Video je odraz čoveka što zuri u njega u ogledalu, ali nijedan od njih nije progovarao, te se Lav sapunao i prao sve dok mu koža nije porumenela i zabridela, a miris morske trave nestao. Obukao je čiste gaće, oprao noge i stao na peškir da ih osuši. Iz torbe je uzeo čiste čarape i košulju. Provukao je češalj kroz gustu sedu kosu. Oči su mu izgledale umorno, sveže obrijano lice ispijeno pod hladnim svetlom toaleta, ali se opet osećao kao čovek: bio je spreman.

Spakovao je stvari i pošao ka izlazu. Sik je još uvek nepomično sedeo na svojoj plastičnoj stolici, ali Lav primeti kraj njega tanjirić s nekoliko novčića – tek pokoji, jer je većina ljudi očigledno suviše žurila da bi se baktala s tim da ostavi bakšiš slabovidom starcu – i Lav se oseti neprijatno što nema novčić koji bi stavio u tanjirić. Pošto je potrošio toliko sapuna i toliko isprskao pod vodom, dugovao je čuvaru nekakvu pažnju. Zastao je i, pretražujući džepove, našao jeftini plastični upaljač koji je kupio na autobuskoj stanici u Jarblu. Htede da ga spusti na tanjirić kad odjednom pomisli: Ne, ovaj Sik ima posao i stolicu na kojoj sedi, a ja nemam ništa, što znači da mi je sve što imam suviše dragoceno da bih dao njemu. Razmišljanje o bakšišu koji neće ostaviti dodatno se učvrstilo kad je rekao sebi da se Sik čini tako nezainteresovan za sve oko sebe da mu jedan bedni upaljač sigurno ne bi ništa značio. I tako je opet prošao kroz rampu i izašao zaputivši se ka suncu i ulici, misleći kako se Sik čak neće potruditi ni da se okrene i prekorno ga pogleda.

Na mestu gde su stajali autobusi Lav zastade. Još davno – ili mu se sad bar činilo da je to bilo davno – kad je rezervisao kartu u *Trans-Euro* autobusu, devojka iz putničke agencije mu

je kazala: „Kad stignete u London, možda će vam prilaziti ljudi koji će vam nuditi posao. Ako se to desi, ne potpisujte nikakav ugovor. Pitajte ih kakav vam posao nude, koliko plaćaju i gde ćete spavati. Tek tada možete prihvatiti, ako vam se učini da su uslovi dobri.“

U Lavovoj glavi ti „ljudi“ ličili su na policajce u gradovima poput Jarbla i Glika, krupne momke mišićavih ruku i zdravog tena, s vešto skrivenim pištoljima. Lav sad počeo da se nada da će se oni pojaviti, da ga liše svake odgovornosti narednih dana i sati njegovog života. Nije zapravo mario kakav će taj „posao“ biti samo ako bude primao platu i imao šta da radi i krevet u kojem će spavati. Bio je tako umoran da je gotovo poželeo da legne tu gde se zatekao, na toplom suncu, i da samo čeka da se neko pojavi, ali tada pomisli kako ne zna koliko dan traje, letnji dan u Engleskoj, i kada će doći poslepodne i večer, a nije želeo da se zatekne na ulici kad padne mrak.

Ljudi su pristizali i odlazili, autobusima, taksijima, automobilima, ali Lavu niko nije prišao. Krenuo je prateći sunce, odjednom veoma gladan, ali bez ikakvog plana, čak ni kako da dođe do hrane. Dok je prolazio pored jednog kafea miris kafe ga je mamio, ali mada je oklevao na pločniku ispred, nije se usudio da uđe, brinući da neće imati odgovarajuće novčanice da plati hranu i kafu. Opet je pomislio kako bi se Rudi smejavao toj bednoj stidljivosti, uleteo u restoran i pronašao prave reči i prave novčanice da dobije što želi.

Ulica u kojoj se obreo Lav bila je široka i bučna, crveni autobusi prolazili su blizu trotoara, a u vazduhu se osećao miris benzina. Nije bilo vetra. Video je zastave kako mlitavo vise na jednoj visokoj zgradi i dugokosu ženu u tankoj haljini, nepomičnu i tihu kao lik na nekoj slici. Avioni su leteli po nebu šarajući ga prugama isparenja.